

24.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення: 02.05.2024).

7. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 691. Дата оновлення: 23.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-п> (дата звернення: 02.05.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-188>

ЗАБОРОНА ВЧИНЕННЯ ПЕВНИХ ДІЙ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Ваданюк Роман Анатолійович,

*аспірант кафедри цивільного права і процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Інститут забезпечення позову є важливим елементом цивільного процесуального права, що спрямований на гарантування ефективного захисту прав та інтересів сторін у судовому процесі. Його завдання полягає у превентивному впливі на можливі порушення прав позивача та перешкоджання унеможливленню чи утрудненню виконання судового рішення в майбутньому. Забезпечення позову має тимчасовий характер і застосовується до моменту вирішення спору по суті.

Перелік можливих до застосування заходів забезпечення позову передбачений ч. 1 ст. 150 ЦПК України [1]. Аналіз змісту зазначеної статті дає підстави вважати, що критерієм класифікації заходів забезпечення позову є їх зміст та процесуальне призначення.

Одним із найбільш поширених та найбільш універсальних заходів забезпечення позову, передбачених ч. 1 ст. 150 ЦПК України, є заборона вчиняти певні дії.

За відсутності чіткої дефініції такого заходу, із аналізу законодавства та судової практики можна виділити його основні ознаки:

1. Спрямованість на попередження порушення прав сторони. Заборона вчинення певних дій захищає права та інтереси заявника до моменту остаточного рішення у справі. Це означає, що таке забезпечення захищає інтереси позивача від потенційних дій відповідача, які могли б змінити стан речей або об'єкт спору, ускладнюючи виконання рішення суду, якщо його буде ухвалено на користь позивача. Така заборона допомагає зберегти правовий статус-кво, тобто залишити без змін певний стан речей на час розгляду справи.

Це особливо важливо у випадках, коли відповідач може здійснити дії, які унеможливають або значно ускладняють повернення прав позивача в належний стан. Порушення інтересів позивача можливе, якщо відповідач продасть, подарує або іншим способом відчужить майно, що є предметом спору. Заборона на вчинення таких дій гарантує, що позивач не зазнає фінансових або інших втрат, які важко компенсувати пізніше. Спрямованість заборони полягає також у забезпеченні тимчасового захисту заявника. Це дозволяє суду захистити права сторін до того, як буде винесено остаточне рішення, зменшуючи ризик порушень, що можуть призвести до складнощів у подальшому виконанні рішення. При виборі такого заходу, як заборона вчиняти певні дії, суд враховує обґрунтованість та пропорційність цього заходу щодо предмета спору. Заборона повинна стосуватися тільки тих дій, які прямо загрожують порушенням прав позивача, а не вводити зайві обмеження.

2. Правова природа такого заходу полягає в обмеженні дій сторони чи третіх осіб. Суд може заборонити стороні або іншим особам, пов'язаним зі справою, здійснювати певні дії, які можуть зашкодити в майбутньому виконати судові рішення у даній справі. Це обмеження накладається для запобігання змінам у предметі спору або правовідносинах, які можуть ускладнити чи унеможливити відновлення прав сторони, якщо суд ухвалить рішення на її користь. Завдяки обмеженням, суд зберігає статус спірного об'єкта, яким може бути майно, реєстраційні права, акції компанії тощо. Наприклад, суд може заборонити відповідачу продавати чи передавати це майно третім особам, щоб уникнути ситуації, коли позивач не зможе реалізувати свої права внаслідок відчуження. Судова заборона може поширюватися на третіх осіб, які пов'язані з процесом, якщо їхні дії можуть негативно позначитися на можливостях сторони відновити свої права. Наприклад, заборона державним реєстраторам виконувати певні дії допомагає унеможливити перехід права власності або корпоративних прав у ході судового розгляду. Варто також зазначити, що ці заходи діють тільки на час судового розгляду й припиняються після ухвалення остаточного рішення, яке набирає законної сили. Таким чином, обмеження мають виключно тимчасовий характер і призначені лише для запобігання ризикам, а не для остаточного вирішення спору. Суд повинен забезпечити, щоб обмеження стосувалися лише дій, які прямо пов'язані з предметом спору. Обмеження не можуть поширюватися на інші аспекти діяльності відповідача, які не мають відношення до справи. Це знижує ризик невиправданого обмеження прав відповідача.

У постанові від 19 лютого 2021 року по справі № 643/12369/19 Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розмежував такі заходи забезпечення позову, як арешт та заборона на вчинення певних дій. Верховний Суд звертає увагу, що арешт майна і заборона на відчуження майна є

самостійними видами (способами) забезпечення позову, обидва способи за правовою сутністю обмежують право відповідача розпоряджатися спірним майном, але вони є різними для виконання ухвали про забезпечення позову, тому суттєвого значення у виборі їх застосування немає для вирішення справи та способу забезпечення позову [2].

3. Тимчасовий характер. Заборона вчинення дій діє лише протягом розгляду справи і скасовується після ухвалення судом рішення, яке набирає законної сили. Означає, що судові обмеження, накладені на відповідача або третіх осіб, діють тільки до моменту остаточного вирішення справи, зберігаючи наявний стан речей для захисту інтересів позивача, поки триває судовий процес. Заходи забезпечення позову, такі як заборона відчуження майна або вчинення певних дій, скасовуються після ухвалення судом остаточного рішення, яке набуває законної сили. Це дозволяє уникнути безпідставного обмеження прав відповідача після завершення розгляду справи. Зауважу також, що тимчасова заборона на дії спрямована не на вирішення справи по суті, а на попередження можливих порушень, які могли б зробити виконання рішення неможливим або надмірно складним. Це забезпечує, що судові рішення зможе бути реалізоване, якщо воно буде на користь позивача. обмеження повинні бути пропорційними і необхідними виключно для забезпечення інтересів позивача в конкретний момент. Вони не повинні безпідставно обмежувати права сторін більше, ніж це потрібно для збереження наявного стану речей. У процесі розгляду справи суд може змінити або скасувати накладені обмеження, якщо з'являться нові обставини, що вказують на відсутність потреби у подальшому застосуванні заходу забезпечення. Це гнучка особливість тимчасових заходів, яка дозволяє оперативно реагувати на зміни ситуації.

Найчастіше забезпечення позову шляхом заборони певних дій стосується заборони відчуження майна (наприклад, нерухомості чи транспортного засобу.) Це робиться для запобігання продажу або передачі майна, яке може належати позивачу після рішення на його користь. Заборона може також стосуватися вчинення реєстраційних дій. Таке обмеження допомагає уникнути змін, які можуть негативно вплинути на інтереси позивача до завершення розгляду справи. Іноді зустрічаються випадки застосування заборони укладати певні правочини, наприклад, якщо предметом спору є договір оренди або купівлі-продажу, суд може заборонити відповідачу укладати нові договори, які б перешкоджали задоволенню позову позивача. Це використовується, щоб зберегти права та інтереси сторін у стабільному стані. Водночас, В.П. Паліюк застерігає від зловживання у формі використання заборони вчиняти певні дії для блокування (нейтралізації) виконання рішення суду, ухваленого в іншій справі, що набрало законної сили [3, с. 262].

Заборона вчиняти певні дії як захід забезпечення позову виконує передусім превентивну функцію: вона спрямована не на покарання відповідача, а на недопущення таких його дій, які здатні унеможливити або істотно ускладнити виконання майбутнього рішення. Завдяки цьому заходу суд дістає змогу оперативно зреагувати на реальну загрозу зміни правового чи фактичного стану предмета спору, не вирішуючи при цьому справу по суті та не визначаючи наперед її результату. Така конструкція дозволяє підтримувати стабільність спірних правовідносин упродовж усього періоду судового розгляду й водночас зберігати необхідну рівновагу між інтересами позивача, зацікавленого в реальному захисті, та інтересами відповідача, який не повинен зазнавати надмірних обмежень.

Судова практика послідовно виходить із того, що застосування цього заходу має відповідати трьом основним вимогам - обґрунтованості, пропорційності та тимчасовості. Заборона не може поширюватися на дії, не пов'язані з предметом спору, і не повинна створювати для відповідача чи третіх осіб обтяжень, що перевищують мету збереження предмета спору; в іншому разі вона втрачає забезпечувальний характер і перетворюється на засіб неправомірного тиску. Дотримання цих вимог не лише гарантує законність вжитих обмежень, а й сприяє передбачуваності правозастосування та зміцненню довіри до суду як інституту справедливого і збалансованого вирішення правових конфліктів.

На основі наведеного можемо дійти висновку, що одним із найбільш поширених та найбільш універсальних заходів забезпечення позову, передбачених ч. 1 ст. 150 ЦПК України, є заборона вчиняти певні дії. Юридичними ознаками такого заходу є спрямованість на попередження порушення прав сторони, результування в обмеженні дій сторони чи третіх осіб та його тимчасовий характер. Застосування заборони вчиняти певні дії має відповідати трьом основним вимогам - обґрунтованості, пропорційності та тимчасовості.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. (з наст. змінами та доповненнями).
2. Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2021 року у справі № 643/12369/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95042338>.
3. Цивільний процес України: підручник / за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. К. : Істина, 2011. 536 с.